

MEȘTERI GIUVAIERGII DIN MOLDOVA. GHEORGHE COJUȘNEAN

Liliana CONDRATICOVA

Institutul Patrimoniului Cultural al AȘM

Dans cet article l'auteur parle sur les objets d'orfèvrerie de Moldova du XX siècles et présente les principales traites de l'orfèvrerie nationale. Les bijoux sont confectionnés par les spécialistes réputés comme A.Marco, O.Alexeenco, V.Vasilkov, qui utilisent l'argent et les pierres précieuses. L'auteur analyse la vie et l'activité du bijoutier Gheorghe Cojușnean. Il a confectionné des différents pendentifs et des colliers, des anneaux et des bracelets, des bouches d'oreille et des broches, a participé a les expositions et aux concours nationales et internationales (Palanga 1982-1983, Iablonec - 80). Vu l'importance des bijoux comme objet de l'art et comme témoignage de l'histoire, cet article présente beaucoup d'informations sur les métaux utilisés dans l'industrie des bijoux, la technique et à la technologie.

Dacă pietrele și metalele ar putea vorbi, atunci istoria ar fi fost scrisă mult mai lesne. Fiind martori ai evoluției civilizației umane, bijuteriile ar putea relata informații prețioase despre giuvaiergii, materiile prime utilizate și tehnicile de lucru, stilurile și preferințele omului față de anumite forme, culori, simboluri. Și dacă viața și activitatea artiștilor plastici a fost și este descrisă în numeroase articole sau monografiile științifice, atunci constatăm, cu regret, că creația bijuteriilor autohtoni a fost trecută cu vederea, istoriografia națională fiind lipsită de un studiu privind formarea școlii de giuvaiergii și analiza articolelor de bijuterii. Prezentul studiu are drept scop suplینirea acestui gol în istoria artelor decorative, accentul de bază fiind plasat pe portretul de creație al unui bijutier din Republica Moldova – **Gheorghe Cojușnean**.

La anii 70 ai secolului XX în arta decorativă din RSS Moldovenească își face apariția un tânăr fascinat de miracolul pietrelor colorate și strălucirea metalului. De mic copil era pasionat de desen, care îi reușea de minune, ceea ce și l-a adus la Școala de Arte Plastice din Chișinău „I.Repin”. Anii de studii (1961-1967) au trecut destul de repede, după serviciul militar lucrează la Casa de Creație din Chișinău, după care la Casa Tineretului, pentru ca ulterior să se angajeze la Fabrica de Oglinzi din Chișinău, unde a și fost atras de farmecul metalului, simțind că acesta devine ascultător și maleabil în mâinile sale. Soarta a dispus ca Gh.Cojușnean să fie observat de renumitul meșter giuvaiergiu din acea perioadă, Alexei Marco. Astfel începe o colaborare fructuoasă, Gh.Cojușnean învățând multe lucruri prețioase de la A.Marco la capitolul arta prelucrării artistice a metalului și confecționarea bijuteriilor. Menționăm că și în etapa contemporană specialiștii din Republica Moldova simt lipsa literaturii de specialitate din domeniul artei giuvaiergeriei, tehnologiei și gemologiei. Practic, literatura disponibilă la moment prezintă traduceri din limbile engleză, germană sau franceză, iar terminologia utilizată este cea rusă, dat fiind faptul că literatura sovietică fusese unica accesibilă până nu demult. Totodată, majoritatea meșterilor din RSSM și-au făcut studiile în școlile de specialitate din Rusia sau Ucraina. Atunci însă, în anii 70, era extrem de dificil a găsi un manual privind tehnica și tehnologia confecționării articolelor de bijuterii. La acest capitol se mai adaugă dificultățile semnificative în vederea procurării materiei prime de lucru, a utilajului și a instrumentarului necesar, absența magazinelor specializate, situație, de altfel, caracteristică și pentru începutul secolului XXI. În condițiile lipsei literaturii metodice, a utilajului necesar, dar și a unor reviste care ar direcționa spre un anumit stil artistic sau tendințe în vogă, formarea unui bijutier autohton era mai mult ca dificilă. Alexei Marco avea o carte veche privind tehnica și operațiile tehnologice de lucru. Cartea în formă de peliculă a fost fotografiată și descifrată de Gh.Cojușnean, de unde și aflase proporțiile, temperatura și combinațiile necesare pentru alierea metalului, formarea fluxului de sudare pentru detaliile confecționate ale bijuteriilor. Curiozitatea de a afla mai multe lucruri interesante, deopotrivă cu măiestria lui A.Marco, au contribuit la devenirea lui Gh.Cojușnean ca giuvaiergiu renumit în RSSM.

Ținem să subliniem faptul că, în mare parte, totuși Gh.Cojușnean rămâne a fi un autodidact, independent studiind toate procesele tehnologice de la topirea și turnarea metalului până la finisarea articolului de bijuterie. Literatura accesibilă și conlucrarea la Fondul Plastic cu meșteri recunoscuți l-au condiționat pe Gh.Cojușnean să studieze și să manevreze la perfecțiune tehnica de forjare a metalului, emailarea și filigranarea, gravarea, cizelarea etc. Totodată, puțini meșteri riscau să se ocupe de șlefuirea pietrelor, având frică explicabilă față de fragilitatea gemelor. Gh.Cojușnean a deprins independent arta de a șlefui și a fațeta pietrele ornamentale și

organice, acordându-le variate forme de caboșoane rotunde sau oval-alungite, forme fanteziste de picătură sau figuri geometrice. Detaliu extrem de important într-o podoabă prezintă și montura pietrelor, meșterul stăruind să fixeze inserția trainic într-o montură decorativă, care sublinia aspectul coloristic al pietrei șlefuite. Formele miniaturale ale bijuteriilor au condus la formarea unui concept și tehnologii proprii privind confecționarea articolelor de feronerie, în acest context meșterul stăpânind tehnica forjării metalului și creând variate piese decorative.

Giuvaiergiul își aduce aminte prima sa bijuterie, care a fost realizată după absolvirea Școlii de Pictură. Fusese o lucrare în aramă, confecționată în tehnica forjării metalului, cu inserții de pietre, după părerea meșterului, cam stângace, dar este vorba de prima încercare, o primă lucrare în acest domeniu, care, cu siguranță, rămâne în memorie pentru totdeauna. Pe atunci Gh.Cojușnean avea vreo 18-20 de ani, iar actualmente creația lui artistică cuprinde un număr considerabil de articole, confecționate din alpaca, aramă, bronz, argint, cu variate inserții de pietre ornamentale sau fine, frumos fațetate de însuși meșter. Articolele create de bijutierul G.Cojușnean fac parte din colecții particulare, au fost achiziționate de Muzeul de Arheologie și Istorie a Moldovei din Chișinău, școala de vinificație din Stăuceni.

Gh.Cojușnean a colaborat strâns cu bijutierii de la Fondul Plastic al RSSM – Alexei Marco, Ovidiu Alexeenco, Vladimir Vasilkov, care erau meșteri pasionați de arta giuvaiergeriei și cu care discuta și conclucra, concurența sănătoasă fiind absolut necesară pentru evoluția artei în ansamblu. În procesul de colaborare se făcea schimb de opinii și de experiență, iar sfatul sau observația obiectivă a colegului de lucru erau totdeauna bine venite. Anume acești meșteri au organizat un atelier autohton de giuvaiergerie, similar celui de ceramică, sculptură, pictură. În cadrul acestui atelier se executau articole din aliaje semiprețioase (alamă, alpaca, tombac, nichel), din motivul că în perioada menționată, meșterii nu dispuneau de posibilități de a crea articole în metale prețioase, ceea ce era prerogativa uzinelor mari și a specialiștilor cu renume. Și totuși meșterii nu evitau posibilitatea de a crea articole din argint, lucrute, de regulă, la comandă, denotând cunoștințe ample nu numai în executarea obiectelor din metale ieftine, dar și în în procesul de creare a veritabilelor opere de giuvaiergerie, care includ în exclusivitate articole de aur, argint, platină și, recent, paladiu. Din categoria de pietre, cele mai accesibile rămâneau a fi cele ornamentale, denumite în literatura de specialitate *semiprețioase** și unele pietre organice, de exemplu, chihlimbarul.

Gh.Cojușnean a lucrat în calitate de meșter-giuvaiergiu la Fondul Plastic mai bine de șapte ani. Tot în această perioadă, în anul 1983, devine membru al Uniunii Artiștilor Plastici din RSSM în baza lucrărilor de giuvaiergerie proiectate și create de autor. În atelierul de giuvaiergerie creat după anul 1970 lucrau 4-5 persoane, activitatea atelierului fiind sistată după 1990 din mai multe considerente economico-financiare. Subliniem faptul că acest atelier activa în paralel cu o altă întreprindere de stat, Uzina de bijuterii din Chișinău, deschisă la Chișinău în 1972, meșterii conclucrând între ei la capitolul utilaj special. Cu regret însă, atelierul de giuvaiergerie a fost desființat, meșterii fiind impuși de a se conforma noilor condiții de viață și lucru în perioada de trecere de la economia planificată la economia de piață. Unii meșteri au deschis ateliere particulare sau au plecat peste hotarele țării, alții au încercat puterile în domenii afiliate de activitate.

Subliniem faptul că bijutierul Gheorghe Cojușnean face parte, împreună cu Alexei Marco, Ovidiu Alexeenco, Vladimir Vasilkov, din școala națională de giuvaiergerie, unicii în RSSM care au promovat un stil propriu de creație, executau veritabile opere de artă, fiindu-le străină producerea în serie a bijuteriilor și lipsa individualității. Erau adevărați artiști plastici, care prin prisma acestui domeniu, creau ceva nou și unic. Actualmente, arta giuvaiergeriei din Republica Moldova se află la nivelul de tirajare a articolelor, sigur, nu în cantitățile enorme promovate în fosta URSS. Cazurile de apariție a meșterilor cu un stil individual, original, sunt extrem de rare în arta națională decorativă. Tradiția de activitate a atelierului de giuvaiergerie de la Fondul Plastic ar fi bine venită în etapa contemporană, ceea ce ar permite dezvoltarea artei naționale a giuvaiergeriei pe linie ascendentă, și nu stagnare artistică.

Procesul de creație al bijuteriilor în cadrul atelierului de giuvaiergerie de la Fondul Plastic parcurgea mai multe etape definitorii: elaborarea schiței, a modelului viitorului articol, alegerea și selectarea materiilor prime de lucru. După aprecierea respectivă, modelul creat de autor (de cele mai dese ori, autorul schiței realiza

* Actualmente, clasificarea în pietre prețioase și semiprețioase este interzisă de Institutul de Gemologie din America (GIA), fiind acceptată clasificarea gemelor în pietre prețioase, fine, ornamentale și organice.

integral procesul de confecționare al bijuteriei), era aprobat la *Consilii artistice specializate* și numai după aceasta se permitea confecționarea articolului în aliajul semiprețios. Remarcăm următorul moment esențial, că meșterii din atelierul de giuvaiergerie confecționau adevărate opere de artă, tirajarea fiind redusă la minim – Consiliul Artistic aproba confecționarea a cel mult 25-50 de exemplare, ceea ce nu se compară cu miile de exemplare tirajate la uzinele de bijuterii. Bijuteriile unice proiectate de meșterii de la Fondul Plastic al RSSM erau confecționate manual și într-un singur exemplar. Activând în atelierul de giuvaiergerie al Fondului Plastic, bijuterii dădeau dovadă de profesionalism și disciplină, fiind apreciați conform măiestriei și rezultatelor obținute. Totodată, erau apărate și drepturile de autor ale meșterilor, care dețineau dreptul exclusiv asupra articolelor executate, a modelelor schițate, ceea ce nu permitea copierea sau furtul design-ului unei bijuterii. Din aceste considerente, putem afirma cu certitudine că bijuteriile confecționate de meșterii din atelierul de giuvaiergerie în perioada anilor 70-80 ai secolului XX erau unice prin rezolvarea artistică și tehnologică, posedând individualitate și rafinament deosebit.

O particularitate distinctă a perioadei anilor 70-90, când activează Gh.Cojușnean în atelierul de giuvaiergerie, este funcționarea taberelor anuale de creație de la Palanga, Lituania. Meșterul Gh.Cojușnean a participat de două ori la asemenea tabere de creație, împreună cu colegii săi de breaslă, bijuterii A.Marco și V.Vasilkov. Pe parcursul a 2-3 luni aici se adunau cei mai versați bijutieri din toate republicile unionale și orașele mari din URSS. Scopul principal al acestor tabere era schimbul de opinii și de experiențe, studierea și deprinderea meseriei în funcție de stilul profesat și regiune, cu atât mai mult că arta giuvaiergeriei din Moldova diferă substanțial de arta popoarelor baltice, a celor din Federația Rusă, Ucraina sau republicile sudice. Era o posibilitate unică de a discuta și a urmări un bijutier caucazian, rus sau lituanian în procesul de lucru, de a face schimb de informație sau a obține o opinie obiectivă privind propria activitate. La tabăra de creație din Palanga „*Daile*” se confecționau bijuterii după design-ul propriu, de obicei, crearea bijuteriilor întruchipa pregătirea pentru expoziția de bijuterii din Iablonec, fosta Cehoslovacie sau pentru expozițiile anuale tematice de artă plastică și decorativă. Meșterilor li se oferea metalul și inserțiile de pietre necesare pentru lucru, o încăpere, care servea și în calitate de atelier. Utilajul era pus la dispoziție în tabără, pe când instrumentele de lucru, evident că erau proprii fiecărui meșter.

Trebuie să recunoaștem faptul că în anii 70, la expozițiile tematice, consacrate Marelui Octombrie sau formării RSSM, erau expuse preponderent lucrările artiștilor plastici, ale meșterilor de artă decorativă (ceramică, tapiserie), pe când articolele de giuvaiergerie erau prezente mult mai rar. Cauza ar fi în însuși termenul utilizat pentru acest gen de activitate „*artele miniaturale*”. Arta giuvaiergeriei face parte, după unii specialiști, din *artele miniaturale*, numite de Nicolae Iorga *arte minore*. Conform opiniei lui M.Gramatopol, traducerea corectă și adecvată ar fi cea de *artele mici* [1]. Dicționarul de estetică [2] definește termenul de *miniaturale* prin „*caracter al operei de artă constând nu atât în micșorarea proporțiilor, în reducerea la minor a dimensiunilor obișnuite, cât mai mult în recursul la finețe, la gingășie, la rafinament*”. În afară de podoabe, în categoria artelor minore sunt incluse gliptica, sticlăria, monedele, toreutica, fildeşurile, statuetele de bronz și cele de teracotă, bijuteriile fiind o expresie strălucită de îmbinare armonioasă între materie, tehnică și funcționalitate. În URSS, abia în anii 80, crescuse interesul față de articolele de giuvaiergerie, fiind realizată o primă expoziție la 1975 și un studiu consacrat bijuteriilor din Federația Rusă și republicile unionale [3].

Bijuteriile confecționate de meșterul Gh.Cojușnean prezintă valoare artistică prin atitudinea meșterului față de ele, rezolvarea artistică și tehnologică. Din aceste motive, nu poate fi vorba de o bijuterie preferată. La anumite etape ale vieții și creației, fiecare bijuterie își are locul și rolul său grație sensului simbolic comportat și destinației specifice. După părerea meșterului, majoritatea articolelor au fost reușite, cele la care avea dubii, au fost prelucrate și cizelate până obțineau forma și farmecul râvnit, pentru a emana căldura și emoțiile autorului. Deseori pictorii, scriitorii, poeții posedă un limbaj specific de expresie, au elemente care sunt prezente practic în toate lucrările lor, formând un stil individual de creație. Bijuteriile create de Gh.Cojușnean sunt foarte individuale, cu o biografie proprie de existență, de fiecare dată meșterul făcându-și apariția în altă ipostază. Fie o lăcățică-închizătoare superbă, o cupă de vin cu variate elemente decorative filigranate și inserții de pietre prețioase sau o primă încercare a meșterului de a realiza articole prin metoda turnării metalului într-o formă de ceară. De fiecare dată meșterul se stăruia să prezinte prin operele sale ceva nou, să nu stagneze și să nu se repete, să modifice compoziția, fiind complet departe de ideea de a fi stabil și conservativ în procesul de creație al bijuteriilor. În acest context, a rămas un meșter în căutarea veșnică a

idealului și a frumuseții absolute, stăruind să le descopere în strălucirea pietrelor fațetate sau căldura metalelor folosite. Lucrările meșterului sunt executate într-un singur exemplar, în mod manual, netirajate, devenind la momentul actual de domeniul rarității, din motiv că puțini pot afirma că posedă o bijuterie de la Gheorghe Cojușnean. Actualmente, în lipsa unei școli naționale de giuvaiergerie, nu putem afirma că purtăm giuvaierie de la un meșter bijutier autohton, oferta fiind practic invadată de articole tirajate de proveniență autohtonă, care concurează aprig cu lucrările ieșite din atelierele turcești, ucrainene, italiene.

Cât privește tendințele de modă din perioada dată, trebuie să specificăm că în anii 70-80 situația era mult mai simplă: doamnele alegeau și purtau bijuterii nu ca simbol sau expresie artistică, ci ca demonstrație tacită a poziției social-economice ocupată în societate. Din aceste considerente, bijuteriile solicitate și comandate erau voluminoase, cu gramaj cât mai mare al metalului prețios, cu pietre masive, având valoare mai mult ca preț metalic. Bijuteriile la acea etapă constituiau un veritabil mijloc de teaurizare și erau transmise prin moștenire. Și fiecare meșter bijutier în activitatea sa, în procesul de proiectare și confecționare a bijuteriilor, trebuia să țină cont de aceste particularități, ceea ce permitea comercializarea rapidă a articolului. Actualmente, predilecțiile doamnelor față de bijuterii au suferit modificări substanțiale, bijuteria devenind în primul rând mijloc de înfrumusețare și după aceasta, de subliniere a statutului economic. Dar moda, fiind o doamnă foarte capricioasă, la început de secol nou, ne readuce în atmosfera anilor 70-80, în vogă revenind bijuteriile masive, cu caboșoane mari de pietre fine sau sintetice.

Categoria de bijuterii confecționate de meșterul Gh.Cojușnean include variate inele, broșe, cercei, pandantive și coliere, executate din alpaca, mai rar argint. Însuși montura pietrei ornamentale prezintă un veritabil obiect de artă, cum ar fi cazul inelului-sigiliu cu inserție de rauhtopaz, șlefuită de meșter în formă de drep-tunghi, montată într-o montură închisă, asociată cu ornamente vegetale, în formă de spirală, inspirate din ornamentele decorative grecești.

Categoria de lăntișoare confecționate de meșterul Gh.Cojușnean este destul de variată, cu atât mai mult că fiind autodidact și în lipsa unor reviste metodice și artistice, el a studiat variate metode de împletire manuală a lăntișoarelor și brățărilor. În acest context menționăm un lăntișor cu tipul de împletitură „*ancoră*”, cu elemente decorative de forme spiralice, ondulate și un caboșon oval de lapislazuli, asociat cu ornament vegetal simbolizând Moldova, anume vrejul de viță-de-vie, care, de altfel, este unicul simbol și element repetat în unele lucrări ale meșterului Gh.Cojușnean.

Un alt colier, cu denumire simbolică „*Ecoul*”, este realizat la 1983 din alpaca, cu inserție rotundă de cristal de stâncă. Colierul este executat dintr-o bară metalică rigidă, element deosebit fiind lăcățica, care la deschidere-închidere, în funcție de modalitate, ascunde inserția de piatră fină. Capetele rotunde larg deschise ale colierului dau un veritabil efect al ecoului. După aproape 40 de ani de activitate în arta decorativă autohtonă, este un ecou semnificativ privind articolele confecționate de giuvaiergiul Gheorghe Cojușnean. Pe parcursul activității sale, Gh.Cojușnean a participat și la numeroase expoziții și concursuri, cele mai importante fiind următoarele:

- *Expoziția anuală de bijuterie*. Iablonec-80. Republica Cehă, 1980. A prezentat colierul „*Crinul*”. Alpaca forjată, crisopraz galben-verzui, șlefuit *picătură*.

- *Expoziția unională de artă „URSS – Patria noastră”*. Moscova, 1982. Set de bijuterii, lăntișor cu pandantiv și cercei „*Cântecul*”, alpaca, marmoră și set de bijuterii „*Toamna*” confecționate la 1982, argint, alpacă [4].

- *Expoziția jubiliară republicană de arte plastice, consacrată aniversării a 60-a a formării RSS Moldovenești și creării partidului comunist al Moldovei*. 1986. Inel „*Picătură albă*”, argint, cohalong; broșa „*Relief*”, 1984, alpaca, obsidian [5].

Concluzii. La finele prezentului studiu, trebuie să remarcăm următoarele momente definitorii privind subiectul abordat:

- autorul realizează o primă tentativă de analiză a creației artistice a unui meșter giuvaiergiu, multe aspecte privind creația artistică, rezolvarea tehnologică, simbolică fiind descrise tangențial;

- bijutierul Gheorghe Cojușnean face parte din școala de giuvaiergerie din Moldova, alături de meșteri cu renume precum Alexei Marco, Ovidiu Alexeenco, Vladimir Vasilkov;

- activitatea bijutierului Gh.Cojușnean prezintă numeroase capodopere ale artei decorative naționale, cu o superbă rezolvare stilistică și tehnologică, cu sensuri simbolice profunde, ceea ce îi permite să ocupe locurile de frunte în arta decorativă națională, deopotrivă cu renumiți pictori sau ceramiști din Republica Moldova și care merită toată atenția istoricilor și criticilor de artă.

Imagini: Inel-sigiliu. Alpaca, rauhtopaz

Lănțișor cu pandantiv. Alpaca, inserție de lapislazuli

Colier „Ecou”. Alpaca, cristal-de-stâncă

Cuvinte-cheie: bijutier, giuvaiergiu, arta giuvaiergeriei, atelier, Fondul Plastic al RSSM, stil artistic, metale nobile, alpaca, pietre prețioase, chihlimbar, inel, colier, tehnica și tehnologia de lucru, inserție, utilaj, șlefuirea pietrelor fine, forjarea metalului, filigranare, activitate expozițională.

Referințe bibliografice:

1. Gramatopol M. Artele miniaturale în antichitate. - București: Editura Meridiane, 1991, p.8.
2. Dicționar de estetică generală. - București: Editura Politică, 1972, p.228.
3. Советские художники-ювелиры. - Москва: Советский художник, 1980.
4. Всесоюзная художественная выставка СССР – Наша Родина. - Москва: Советский художник, 1982. - 155 с.
5. Экспозиция жубилиарэ републиканэ де арте пластиче, консакратэ аниверсэрий а 60-а а формэрий РСС Молдовенешть ши крезэрий партидулуй комунист ал Молдовеи (пиктурэ, графикэ, скульптурэ, артэ декоративэ апликатэ, артэ театрал-сценографикэ): Каталог. Аут. Т.Ставилэ, Л.Шибалова. - Кишинэу: Тимпул, 1986, п.16.

Prezentat la 20.02.2008